

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Ministerstwo Spraw Zagranicznych, www.gov.pl/diplomacy

Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Ministry of Foreign Affairs for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Ministerstwo Spraw Zagranicznych, www.gov.pl/dyplomacja

Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

Nota informacyjna nt. orzecnictwa Trybunału nr 230

Czerwiec 2019 r.

Marcello Viola p. Włochom (nr 2), skarga nr 77633/16

Wyrok z 13.06.2019 r. [Pierwsza Sekcja]

Art. 3

Ponizające karanie

Nieludzkie karanie

Uzależnienie możliwości skrócenia kary dożywotniego pozbawienia wolności nałożonej na szefostwo organizacji mafijnej od współpracy z policją: *naruszenie*

Fakty – W 1999 r. i 2002 r. (w postępowaniu apelacyjnym) skarżący został skazany na karę pozbawienia wolności za członkostwo w zorganizowanej grupie przestępczej typu mafijnego. Fakt, że był on przywódcą grupy, został uznany za okoliczność obciążającą. Zastosowanie miał co do zasady reżim „dożywotniej” kary pozbawienia wolności. W świetle prawa krajowego jakakolwiek perspektywa zwolnienia takich więźniów była uzależniona od ich współpracy z policją. Osoba zainteresowana musiała dostarczyć władzom decydujących informacji w celu zapobieżenia dalszym skutkom przestępstwa lub umożliwiającym ustalenie faktów i zidentyfikowanie sprawców przestępstw (z wyjątkiem sytuacji, w których taka współpraca była niemożliwa lub niewykonalna, a osoba zainteresowana mogła udowodnić, że zerwała wszystkie istniejące powiązania z organizacją o charakterze mafijnym).

Skarżący odmówił takiej współpracy, powołując się na swe szczere przekonanie o swej niewinności i obawę przed odwetem przeciwko niemu lub jego rodzinie. W rezultacie, pomimo że wypracował prawo do potencjalnego obniżenia kary o pięć lat poprzez udział w programie resocjalizacji, w praktyce był pozbawiony tego obniżenia.

Odmawiając uwzględnienia wniosku skarżącego o zwolnienie warunkowe, sąd nadzorujący wykonywanie kar odnotował brak jego współpracy z organami sądowymi, ale nie przeprowadził żadnej oceny postępu, którego skarżący dokonał, jak twierdził, od czasu skazania.

Prawo – Art. 3 (aspekt materialny) [Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności]

i) *Perspektywa zwolnienia oraz możliwość ubiegania się o zwolnienie warunkowe* – W niniejszej sprawie ustawodawstwo krajowe nie nakładało automatycznego generalnego zakazu korzystania ze zwolnienia warunkowego lub innego dostosowania kary, ale uzależniało dostęp do niego od „współpracy z organami sądowymi”. Z uwagi na istnienie okoliczności obciążających, związanych z pełnieniem przez skarżącego roli szefa grupy o charakterze mafijnym, do której należał, jego współpraca z władzami nie zostałaby uznana za „niemożliwą” lub „niewykonalną” na potrzeby prawa krajowego.

Chociaż co prawda system krajowy zapewniał skazanym więźniom wybór, czy współpracować z władzami, Trybunał miał wątpliwości co do swobody tego wyboru oraz zasadności zrównywania braku współpracy z zagrożeniem dla społeczeństwa stwarzanym przez więźnia. Brak współpracy nie zawsze wynika z wolnego i świadomego wyboru ani też niekoniecznie odzwierciedla trwałe przywiązanie do „wartości przestępczych” lub utrzymujące się powiązania z przedmiotową organizacją.

Odmowa współpracy może wynikać z innych okoliczności lub względów (takich jak obawa przed odwetem przeciwko danej osobie lub jej rodzinie). I odwrotnie, decyzja o współpracy może wynikać z pobudek czysto oportunistycznych. W takich sytuacjach zrównywanie braku współpracy z niemożliwym do obalenia domniemaniem zagrożenia dla społeczeństwa nie odzwierciedla w ostatecznym rozrachunku rzeczywistego postępu danej osoby na drodze ku resocjalizacji.

Trybunał wcześniej stwierdzał na podstawie art. 5 Konwencji, że prawne domniemanie zagrożenia [dla społeczeństwa] może być uzasadnione, zwłaszcza jeśli nie jest ono bezwzględne, a może być obalone dowodem przeciwnym. Ma to szczególnie zastosowanie do art. 3, którego bezwzględny charakter nie dopuszcza żadnych wyjątków. Uważanie współpracy z władzami za jedyną możliwą wskazówkę, że więzień zerwał kontakt z kręgami przestępczymi i uległ resocjalizacji, w żaden sposób nie uwzględnia innych wskaźników, które mogłyby zostać wykorzystane do oceny jego postępu.

W niniejszej sprawie włoski system penitencjarny przewidywał szereg progresywnych możliwości kontaktu ze społeczeństwem, mających na celu ułatwienie resocjalizacji więźnia – takich jak praca na zewnątrz, przepustka więzienna, półotwarty reżim więzienny i zwolnienie warunkowe. Jednakże skarżącemu nie dano żadnych z tych możliwości reintegracji społecznej, pomimo że różne dowody w sprawie krajowej wskazywały na pozytywną zmianę jego osobowości i postęp na drodze ku resocjalizacji.

Osobowość skazanego więźnia nie pozostaje niezmienna od czasu popełnienia czynu: może ona ewoluować w trakcie odbywania kary, odzwierciedlając proces resocjalizacji. W omawianej sprawie brak „współpracy z władzami sądowymi” skutkowało niemożliwym do obalenia domniemaniem zagrożenia, które pozbawiało skarżącego jakichkolwiek realnych perspektyw zwolnienia. Skarżący nie mógł wykazać, że jego pozbawienie wolności nie jest już uzasadnione uprawnionymi względami penologicznymi. Poprzez ciągłe zrównywanie braku współpracy z niemożliwym do obalenia domniemaniem zagrożenia dla społeczeństwa obowiązujący reżim prawny w istocie oceniał zagrożenie ze strony danej osoby w odniesieniu do czasu, gdy zostało popełnione przestępstwo, zamiast uwzględnić proces resocjalizacji i ewentualny postęp dokonany przez tę osobę od czasu skazania.

Niemożliwe do obalenia domniemanie w istocie uniemożliwiło zbadanie przez właściwy sąd wniosku o zwolnienie warunkowe i ustalenie, czy dana osoba zmieniła się w trakcie pozbawienia wolności i poczyniła postęp w kierunku resocjalizacji do tego stopnia, że jej dalsze pozbawienie wolności nie jest już uzasadnione względami penologicznymi. Udział sądu został ograniczony do stwierdzenia, że nie spełniono warunków dotyczących współpracy, i nie mógł on ocenić indywidualnej historii więźnia i jego postępu na drodze do resocjalizacji.

Prawdą jest, że przestępstwa, za które został skazany skarżący, dotyczyły zjawiska szczególnie groźnego dla społeczeństwa. Ponadto reforma więzienna, która doprowadziła do wprowadzenia tego reżimu prawnego, została przyjęta w 1992 r. w kontekście sytuacji nadzwyczajnej po wydarzeniu, który głęboko naznaczyło Włochy. Niemniej jednak wysiłki mające na celu poradzenie sobie z tą plagą nie mogą uzasadniać odstępstwa od postanowień art. 3 Konwencji, który w sposób bezwzględny zakazuje niehumanitarnego lub poniżającego traktowania. Charakter przestępstw, za które został skazany skarżący, nie miał zatem znaczenia w obecnym kontekście. Ponadto ostatecznym celem resocjalizacji jest zapobieganie powrotowi do przestępstwa i ochrona społeczeństwa.

ii) *Inne krajowe środki odwoławcze służące do uzyskania ponownego zbadania kary* – Co się tyczy możliwości uzyskania ułaskawienia lub zwolnienia ze względów humanitarnych (takich jak podeszły wiek lub zły stan zdrowia), Trybunał wcześniej orzekał, że tego typu środek nie oznacza „perspektywy zwolnienia” w rozumieniu tego terminu stosowanym od czasu wyroku w sprawie *Kafkaris p. Cypru* [WI], nr 21906/04, 12 lutego 2008 r., [Nota informacyjna nr 105](#)). Ponadto Rząd nie przedstawił żadnych przykładów, w których skazani więźniowie w podobnej sytuacji uzyskali dostosowanie ich kary w drodze ułaskawienia przez prezydenta.

iii) *Wniosek* – Reżim prawny, który miał zastosowanie wobec skarżącego, w nadmiernym stopniu ograniczał perspektywę jego zwolnienia oraz możliwość ponownego zbadania wymierzonej mu kary. W związku z powyższym nałożonej na niego kary dożywotniego pozbawienia wolności nie można uznać za możliwą do skrócenia (skraccalną), co narusza zasadę poszanowania ludzkiej godności zawartą w Konwencji, a w szczególności w jej art. 3. Trybunał doprecyzował jednak, że stwierdzenie to nie może być rozumiane jako przyznanie skarżącemu perspektywy natychmiastowego zwolnienia.

Rozstrzygnięcie: naruszenie (sześcioma głosami do jednego).

Art. 46: Charakter stwierdzonego naruszenia jest tego rodzaju, że państwo powinno podjąć reformę reżimu kary dożywotniego pozbawienia wolności, najlepiej poprzez wprowadzenie ustawodawstwa, w celu zagwarantowania możliwości ponownego zbadania wymierzonej kary. Powinna ona umożliwiać władzom określanie, czy w trakcie odbywania kary osadzony zmienił się i dokonał postępu na drodze ku resocjalizacji w takim stopniu, że jego pozbawienie wolności nie jest już dłużej uzasadnione w oparciu o uprawnione względy penologiczne. Jednocześnie osadzony skazany powinien mieć możliwość dowiedzenia się, co powinien zrobić, by kwalifikować się do zwolnienia i jakie warunki się z tym wiążą. Zerwanie więzów z kręgami mafijnymi może być wyrażone w inny sposób niż współpraca z władzami sądowymi i automatyczny mechanizm przewidziany zaskarżonym ustawodawstwem. Niemniej jednak Trybunał sprecyzował, że możliwość wnioskowania o zwolnienie nie wyklucza możliwości oddalenia wniosku przez władze w sytuacji, gdy zainteresowana osoba nadal stanowi zagrożenie dla społeczeństwa.

Art. 41: Stwierdzenie naruszenia stanowi wystarczające słuszne zadośćuczynienie w odniesieniu do szkody niemajątkowej.

(Zobacz również zestawienie tematyczne pt. [Dożywotnie pozbawienie wolności](#))